

Simgesel Anlam Ağına Takılı İki Meslek Erbabı: Gazeteci ve Antropolog

Şebnem PALA*

Özet

Bu çalışmada, gazeteci ve antropolog arasında kurulan koşutluk dolayısıyla, gazetecilerin ve antropologların nesnelere (haber/araştırma) ele alırken, daha önce yorumlanmış bir simgesel biçimi metin olarak yeniden kurarken; gerçekliği yansıtırken /kurarken paylaştıkları ortak pratik olan yazma edimi üzerinde durulmaktadır.

Antropolog ve gazeteci kültürel bağlamdaki gündelik pratiklerden oluşan ve sözcülerden söyleme, bireydilden ulusal dile kadar genişleyen ve kendi içinde farklılaşan bir metni okuyup, yorumlayıp, anlama uğraşı içinde önce bir kaydetme etkinliği içine girmektedir. Bu etkinliği, tarihsel, bağlamsal ve siyasi açıdan belirlenmiş, toplumsal ve mesleki uzlaşımların gerektirdiği ve o mesleğin ethosuna uygun özgül bir tür oluşturan metinleştirme süreci izler. Bu çalışma bu metinleştirme sürecinde her iki etkinliğinin taşıdığı ortak özelliklere ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: metin,anlam, anlama, yorumlama, anlatı,gazeteci, antropolog.

Abstract

Drawing a parallel between anthropologists and journalist, this study explores one of the common practices shared by the two while they are dealing with their objects, i.e. news/research; re-constructing a mediated symbolic form and reflecting/constructing reality, that is writing.

The anthropologist/ journalist finds herself in a specific sphere of action of inscription and transcription in which her main endeavor is to read, interpret and understand a text which is composed of daily practices and diffuses from utterance to discourse, from idoelect to national language and differentiates in itself within the cultural context. This action is followed by a textualisation process in which the text is historically, politically and conventionally determined and constitutes a unique genre required by social and professional conventions and conforms to professional ethos. This study aims at illuminating these characteristics shared by these working activities within the process of constructing a text.

Keywords: text, meaning, understanding, interpretation, narrative, journalist, anthropologist.

*Dr. Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi

Beni okuyan sen, dilimi anladığından emin misin?

Borges, Babil Kitaplığı

I. Giriş

Bu çalışma mesleki pratiği yazılı ve sözlü metin içeren iki meslek erbabı, gazeteci ve antropolog arasında kurulan benzeşim (*analogy*) yardımıyla kendi de bir kültürel veri olan metin üretme sürecine odaklanmaktadır¹. Çalışmanın ana izleğini bu süreçte ortaya çıkan benzerlik(ler) oluşturuyorsa da, aslında metin üretimi ile ilgili konulara antropoloji ve iletişimin arakesitinde oluşan bir pencereden bakma çabasındayım.² Bu benzeşim, iki etkinlik alanının dayandığı değerler, eylemler ve yargılar ve bunların sonucunda ortaya koydukları ürün olan metin (*text*)³ temelinde kurulmakta ve çalışma kendini bu çerçeveye sınırlandırmaktadır. Çalışma, kaynağını her iki etkinlik alanından söz edilir edilmez zihinlerde beliriveren, giderek mitsel bir imge halini alan gazeteci ve antropolog imgesinden almaktadır⁴.

Metne ‘bağdaşık göstergeler bütünü’ olarak bakıldığında hem antropoloğun hem de gazetecinin ürettiği metnin hem öznesi hem de yazarı olduğu söylenebilir. Bir başka ifadeyle çalışmanın temelinde her iki meslek erbabının bir ‘kültür okur yazarı’ oldukları önkabulü yatmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, haber /araştırma nesnelere ile benzer bir yolculuğa çıkmış iki yolcunun, gazeteci ve antropoloğun, metin üretimi sürecinde bir-

- ¹ Her mesleki alanın çerçevesini çizen nasıl eyleyeceğini bilme (*praxis*), kuramsal bilgi (*theoria*) ve yaratıcı bilme (*poiesis*) kavramlarıyla ifade edilen amaçlar, eylemler ve değerler bulunur. Uğraşmaları birbirinden ayıran bu sacayağının aldığı özgül görünümüdür; ancak bazı etkinlik alanlarında bu sacayağı benzerlikler gösterebilir. Bu çalışma gazeteci ile antropoloğun uğraşının en az bir ortak özelliği olduğunu önceden varsayar. O da yazma edimidir.
- ² Kuşkusuz burada her benzeyen ve benzetilen ilişkisinde ortaya çıkacağı belli olan benzeyenin benzetilene tabi kıldığı bir yaklaşım amaçlanmıyor. Her ne kadar benzerliklerden hareket ediyorsam da her iki alanın mesleki ethosunun özgül olduğunu da saklı tutuyorum.
- ³ İster sözlü ister yazılı olsun metin, her iki mesleğin, Bakhtin’in (2001: 335) ifadeleriyle söylersek “başlıca verisidir; dolayısıyla gerçekliktir, düşünce ve deneyimin gerçekliğidir. Metnin olmadığı yerde hiçbir inceleme nesnesi, hiçbir düşünce nesnesi olamaz”. İşte buradaki metin anlayışı da yalnızca her iki uğraşın sonucu olan bir ürün olmanın ötesinde, karşılaşılan her olayın, okunması gereken birer metin olarak algılanabileceği görüşünden hareket eden daha kapsamlı bir metin yaklaşımıdır. Diğer bir deyişle metin, nesnel dünyanın özne bir yansımasıdır, bilincin bir anlatımıdır. Metnin anlaşılması, yansıtılmış bir nesneye bir başkasının yansıtmasından geçerek varılmasıdır (Bakhtin 2001: 348).
- ⁴ Her iki meslek erbabının benzer ‘üniformalar içinde arz-ı endam ettiği düşünülür. Antropolog da, gazeteci de bej keten kıyafetler içinde tasavvur edilir. Her iki grup ellerinde teknik kayıt cihazları ile (fotoğraf makinası, günümüzde kamera) resmedilir. Bu cihazlar ile uğraşmaları bütünleşmiş görülür. Kuşkusuz bu tasavvur, 19. yüzyılda, safari kıyafetleri içindeki sömürgeleri ziyaret eden Batılıların ya da orada inceleme yapan bilginin günümüzdeki değişkesidir. Diğer taraftan sömürgelerde araştırma yapan antropologla sömürgelerdeki olayları haberleştiren gazetecinin birbirinden çok farklılaşmamış uğraşmaları bu resmin tamamlanmasına yardımcı olur.

birlerinin deneyimlerini karşılıklı olarak değerlendirdikleri bir diyalog olarak ele alınabilir⁵.

Çalışma boyunca, gazeteci ile antropoloğun, bilgi toplama ve metin oluşturma süreçlerinin iki etkinlik alanında sergilediği görünüm ve bu görünümün yarattığı sonuçlar değerlendirilmektedir. Yukarıda sözü edilen imgenin eşlik ettiği benzer pratikler kümesinin hazırladığı zeminde, gazeteci ve antropolog arasında kurulan koşutluk dolayısıyla, gazetecilerin ve antropologların nesnelere (haber/araştırma) ele alırken, daha önce yorumlanmış bir simgesel biçimi metin olarak yeniden kurarken; gerçekliği yansıtırken /kurarken benzer bir yol yordam izleyip izlemediklerinin izi sürülmektedir.

II. Anlam Ağına Takılmak

II.1 Metnin Okuru Olarak Anlam Ağına Takılmak

Kültür birbiriyle etkileşen, çatışan, yarışan kodlar ve temsiller olarak tanımlandığında, antropolog ve gazetecinin görevi bu simgesel yapıların kodlanması ve kodların açıklanması haline gelir.⁶ Antropoloğun ya da gazetecinin uğraşı olan simgesel anlam sistemi olarak kültür, toplumsal etkileşim sürecinden ayrılamaz.

Toplumsal etkileşim sürecinde uzlaşımlar yoluyla kodların çözümlenmesi bir okuma etkinliği olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla antropoloğun ya da gazetecinin uğraşı, bu etkileşim sürecinde bireyler arasındaki mesajların yakalanması ve *tercüme* edilmesi haline gelir. Geertz'in (1973:10) ifadesiyle "etnografi yapmak, el yazmasını okumaya çalışırken olduğu gibi, bir tür okuma"dır. Kuşkusuz bu alışlageldiği gibi sözcüklerden oluşan bir paragrafı değil, "şekillenmiş davranışların süresiz örneklerinden oluşan bir paragrafı okuma"dır. Bu, karşılaştırmanın ya da açıklamanın hedeflendiği bir etkinlik biçimi değildir. Bu okumanın ürünü, bir açıklama değil *yorumlama ve anlamadır*. Belirlenen bu hedefin altında en basit kültürel açıklamanın açık ya da örtük, maksatlı yaratı olduğu fikri ve bunu bir ölçüde aşma çabası yatmaktadır. Bunun yanında, açıklama içinde yalnızca tek bir bilinç, tek bir özne barındırırken, anlama iki bilinç, iki özne içerir. Bu nedenle açıklama diyalojik bir boyut taşımaz, oysa anlama bir takım sınırlılıklar taşısa bile hep diyalojik olacaktır (Bakhtin 2000: 345). Böyle bir anlama, "salt ussal ni-

5 Bakhtin'in tanımladığı karşılaşma ve yol kronotopu yardımıyla, her iki yolcunun kendi pencerelerinden zaman ve uzam bütünlüğünde nasıl görünebileceklerini betimlerken "yolda tüm toplumsal sınıfların, zümrelerin, dinlerin, milliyetlerin, çağların temsilcileri olan çok değişik insanların izledikleri uzamsal ve zamansal patikalar, tek bir zamansal ve uzamsal patikada birleşir. Olağan koşullarda toplumsal ve uzamsal mesafeyle birbirlerinden ayrılan insanlar rastlantısal olarak biraraya gelebilir; herhangi bir zıtlık boy gösterebilir, en farklı yazgılar çarpışıp içiçe geçebilir." (Bakhtin 2001: 316) ifadelerini anmayı gerekli görüyorum.

6 Gazetecilerin "karşılaştıkları toplumsal olayları nasıl okudukları"ni ele alan bir çalışma için bkz. Edgar (1992:112-129). Edgar değerlendirmelerinde, Ricouer'ün toplumsal eylemin bir metin gibi görülebileceğine ilişkin yorumsamacı yaklaşımının izinden gider.

telikte, dilbilgisel bir anlama değil, her parçayı bütünle bağı içinde anlama, tinin başka bir tini bütünüyle kavrama” çabası olarak da tanımlanmaktadır (Göktürk 1998: 100).

Bu metni yorumlama ve anlama çabasındaki antropolog ya da gazeteci ne yapar? Antropoloğun ve gazetecinin ortak çalışma alanı insandır. Ancak, bir nesne/şey olmayan insan yaşamı bir maddesel olayı aydınlatan kavramlardan bütünüyle farklı olan kavramlar aracılığıyla değerlendirilmelidir, çünkü, insanın sahip olduğu şey tarihtir (Ortega y Gasset, akt. Cassirer 1980: 162).

Dolayısıyla insanbilimlerinin ortak alanında iş gören bu iki meslek erbabının yaklaşımı benzer olacaktır⁷. Antropolojinin ya da gazeteciliğin göndergesi kendisidir (*self-referential*) çünkü, ötekinin imgesi antropoloğun, gazetecinin ‘ben’inin imgesinden bağımsız değildir. Antropolog ya da gazeteci her ne kadar gözlemlerini incelediği topluluğa, gruba, kişiye odaklamışsa da kendi imgesini de diğer ‘ben’lerle, ‘ötekilerle’ gerçekleştirdiği iletişimde kurar. Ricouer’ü izleyerek söylersek “bir metni anlamak aynı zamanda kendi durumumuzu da aydınlatmak” demektir (Ricouer 1981: 202). Antropoloğun kendi kültüründen uzakta, bir başka kültürden insanları gözlemlerken gerçekleştirdiği alan araştırması deneyiminin, baştan beri antropolog için bir olgunlaşma töreninin (*rite of passage*) en önemli safhası olarak kabul edilmesi ve alan araştırmacıları arasında prestij sağlayıcı bir rol oynaması⁸ onun alanda bir bakıma kendi durumunu aydınlatma çabasına bağılı olarak kendi içindeki ‘ben’lerle yaşadığı uzlaşma ve çatışmaların kabulü olarak değerlendirilebilir. Gazetecilerin özellikle kendi anlam evrenlerinden farklı bağlamlarda benzer bir olgunlaşma sürecinden geçtikleri söylenebilir.

Antropolog ya da gazeteci başka metinlerle diyalog halindeki metni okumaya çalışır. Gördüğü, okuduğu, işittiği şeyleri anlaması bu metnin başka metinlerle ilişkisini anlaması, anlamlandırması ile olanaklıdır. Bir kültürün üyeleri belli bir bağlam içindeki olası bütün anlamları bir ölçüde tahmin edebilir. Ancak o anda geçerli olan bağlama ek olarak, okumanın metinlerarası özelliği sayesinde anlam daha geniş bir kültürel bağlama taşınabilir. Ne ki, sözü edilen kültürel bağlama ait bütün göstergeleri daha geniş bir kültürel bağlama taşıyarak o kültürün yerlisi kadar iyi okumanın ve tercüme etmenin ne

7 Bakhtin (2001: 340), insanbilimlerinin doğal bir olguya değil, insan ve onun özgül doğasına ait bilimler olduğunu vurgulamakta ve insanın bir metnin dışında ve metinden bağımsız olarak incelendiğinde, yapılanın insanbilim olamayacağını iddia etmektedir.

8 Öyle ki, “alan deneyimi ne kadar zor koşullar içinde gerçekleşmişse, o antropolog o kadar değerlidir” diye düşünülür. İlk alan deneyiminin –eğer antropolog özellikle yabancıl bir toplulukta, şehirden ve uygarlıktan uzakta gerçekleştiriyorsa– bir erginleşim (*initiation*) töreni olarak kabul edildiğini ifade eden Wengle (1989:174), “alan araştırmasının coşkusunu ve risklerini taşımayan, masa başında araştırma yapan antropoloğun diğer meslektaşları tarafından küçümsendiğini” hatırlatmaktadır. Bunun yanında kendi kültürleri içinde araştırma yapan (*domestic research*) antropologlar da tıpkı dünya ölçeğindeki problemlerin çözümü için uygulamalı antropolojiyi savunan antropologlar gibi pek değerli görülmemişlerdir. Diğer bir deyişle antropoloji ‘exotic diaspora’yla sınırlı kalmıştır (Rappaport 1993:295).

ölçüde olanaklı olduğu her iki mesleki *ethosun* sorunsalı olmayı sürdürmektedir. Çünkü metin, yazarın zihinsel niyetinden ayrılır. Herhangi bir olayın ilk yorumu bireyin edimi gibi görünse de yorumlama öznelerarası bir zemine dayanır. Yorumlamanın ufku bizzat toplumsal bir gelenek içinde biçimlenir. Bu ufuk kültürlenme yoluyla öğrenilir. Bir kişinin yorumu, bir başkasının yorumu tarafından çürütülmeye çalışılabilir.

Bu açıdan bakıldığında antropolog da gazeteci de içinde buldukları farklı kültürel bağlamların aktörleri tarafından yazılmakta olan bir metni okumaktadırlar. Böyle bir okuma söz konusu kültürün artalanında yazılan ‘metnin benzersizliğini’ ve bu metnin ‘her zaman iki bilinç’ (antropolog/gazetecinin ve söz konusu kültürün aktörlerinin bilinci), ‘iki özne’ arasındaki sınırdaki gerçekleştiğini önceden varsayar (Bakhtin 2001: 339). Alanda yaptıklarını, ötekinin sizden yapmasına izin verdikleri tayin eder. Antropolojik ‘ben’ ötekinin çıkarları, tutumları, önkabulleri, değerleri ve anlayışı ile şekillenir. Veri ya da haber peşindeki bu ‘ben’, ötekinin anlam evreninin saldırılarına açıktır. Belki de bu nedenle alana giden her antropolog ya da gazeteci bir şekilde yabancı olduğunu hatırlatacak bir muameleye maruz kalmıştır.⁹ Bakhtin ‘ben’i (*self*) birbiriyle diyalog içinde varolan, koro halindeki etik seslerden oluşan bir bütün olarak görür; Ben’ler modern toplumsal koşullarda diyalog ile biçimlenir. Günümüz merkezlessiz modern toplumları, çoklu kültürlerin ve dünya görüşlerinin birbiriyle çatıştığı ‘ben’ler yaratır. Öyle ki, bir başka kültürle karşılaşma ya da bir saldırı anında gazeteci ya da antropolog kendi içindeki bu ‘ben’lerle bir hesaplaşma içine girecektir.

İyi gözlem yapabilme için gerekli olan bir göz ya da bir bakış her iki alanda da sürekli vurgulanan bir beceridir. Oysa konuşmaların dinlenip anlamlandırılabilmesi için iyi bir kulağa da gereksinim olduğu fikri hep gözardı edilir. İşit(il)me de diyalojik bir bağıntıdır. Antropolog ve gazeteci gözlemleri sırasında söz ve sözcümlerle uğraşırlar. Söz işitilmeyi, anlaşılmayı, karşılık verilmeyi, yanıtlamayı ve verilen her yanıtta tekrar yanıt vermeyi vb. *ad infinitum* ister” (Bakhtin 2001: 365).

Günlük konuşmada dilin kullanımı sürekli değişebilir ve yenilenebilir. Dilin yapısı, *polyphony*, *heteroglossia*¹⁰ dinamikleri içinde işlerken gazetecinin ve antropoloğun yapması gereken bu karmaşık bütünden oluşan anlam evrenini kurmaya çalışmak olur.¹¹

9 Bu saldırı yabancı dilde, ki genellikle İngilizcedir, bir merhabadan, açık ya da örtük sözlü saldırıya kadar değişen geniş bir yelpazede ortaya çıkabilir.

10 Bakhtin’e göre (1994:262-263), *polyphony*: (Çokseslilik) ve *heteroglossia* bir edebi tür olarak romanın vazgeçilmez bileşenlerindedir. Her bir ulusal dil kendi içinde katmanlaşmıştır. Her ulusal dil çok sayıda lehçe (*dialect*), bireydil (*ideolect*) (belli bir kişinin belli bir tarihte konuşmasındaki özellikler) ve toplumsal ve mesleki çeşitli alt kültüre ait dillerden oluşan bir yapı gösterir. Toplumsal açıdan bu tarz bir çeşitlilik içinde oluşan konuşma türleri bu farklılık içinde gelişir, zenginleşir. Dolayısıyla, bu çokseslilik içindeki verili her sözceye yansıyan bu katmanlaşma *heteroglossia* olarak adlandırılır.

11 Geertz (1973: 5), bu durumu şöyle açıklar: “Max Weber gibi, insanın kendisinin de bir ipliğe sahip olduğu, anlamlardan oluşan bir örümcek ağına takılı olduğuna inanıyorum. Bu nedenle ben de kültürü bu ağlar olarak alıyor ve çözümlemesini de yasalar arayışı içinde olan deneysel bir bilim olarak değil, anlam peşindeki yorumcu bir bilim olarak düşünüyorum. Ben anlatılar peşindeyim”.

Gazetecilik de, antropoloji de bu anlam evrenini anlama/anlamlandırma esnasında takındıkları tutumu yansıtan betimleme ve çözümlene biçimleri geliştirmişlerdir. Yöntemsel açıdan antropolojik bilgi toplamanın tabanı, büyük ölçüde alan araştırması deneyimi sırasında yapılan gözlemlere, diğer bir deyişle katılarak gözleme dayanmaktadır. Alan araştırması ve katılarak gözlem, tüm eleştirilere rağmen, deneysel araştırmaya dayalı bilimsel *ethosun* (değerler sistemi) ve yukarıda söz edilen mitsel imgenin oluşumuna katkıda bulunan belki de en önemli unsurdur.

Gazetecilikte dışarıdan içeriye doğru araştırma yaklaşımı, olayın dışındaki gözlemcilerden bilgi toplamak olarak özetlenebilir. Bu yaklaşımda, “sonradan elde edilen diğer bilgilerle güçlendirilmesi, desteklenmesi gereken tarafsız izlenimler, bilgiler ve söylenimler toplamak” (Schlapp 2000: 69) amaçlanmaktadır. Aşağıdan yukarıya araştırma ise “öncelikle konuyla bizzat bağlantılı olan sade vatandaşlara başvurmak” olarak tanımlanmaktadır (Schlapp 2000: 69). Bu yaklaşım ile antropolojide kullanılan çözümlene yaklaşımı emik/etik arasında bir koşutluk kurulabilir. Topluluğu gözlemlenen aktörlerin kendi anlam, ilişki ve nedensellik sistemi yönünde incelemek emik, topluluğu araştırmacının tercih ettiği daha genel bir anlam, ilişki ve nedensellik düzeni açısından anlayıp anlatmak etik yaklaşım olarak özetlenebilir. Antropologdan beklenen, alanda her iki yaklaşımı da içselleştirerek hem topluluk içinden biri hem de topluluk dışından biri olarak iki farklı kişiliğe bürünmesidir. Diğer bir deyişle, hem antropoloğun hem gazetecinin *omnipotent*, *omniscience*, *omnipresence* gibi tanrısal güçlere sahip olması beklenmektedir. Çünkü, antropolog ya da gazeteci, doğruyu yansıtmak, gerçeğin aynası olmak, nesnel olmak, taraflarla yakınlaşmamak, taraf tutmamak, hiçbir şeye inanmamak ama her şeye olabilir gözüyle bakmak, kendisi ile olay arasındaki mesafeyi korumak gibi özelliklerin tümünü aynı anda taşımalıdır.

Gazeteci ya da antropoloğun aracılık ederken ele aldıkları toplumsal eylemi doğru aktarmaları gerektiği yargısı kendi içinde belli ön kabulleri içerir:

1. Gazeteci/antropolog olayları, durumları, doğru değerlendirebilme, onlara kendi kültürel ufkunun oluşturduğu değerlerden bağımsız olarak bakabilme yeteneğine, bilgisine ve bunu yapacak zihinsel donanıma sahiptir.
2. Gazeteci/ antropolog metin oluştururken hangi olayın seçileceğine ve olayın sınırlarının nasıl çizileceğine karar verirken bağımsızdır.

Oysa haber kaynağı kişi ya da kuruluşlara bağımlı bir gazeteci ile habercisinin söyledikleriyle sınırlı verilere sahip antropoloğun gözlemleri yardımıyla elde ettiği bu dolaylanmış (*mediated*) metni, bir de kendi süzgecinden geçirdiğinde, geride kalan yansızlık ve farklı görüşlere eşit oranda yer verme (denglilik) ilkelerinin soyut tanımları olmaktadır. Kuşkusuz bu ön kabullerin artık geçerli olmadığını, dolayısıyla da haberin bütünüyle doğru aktarıldığı yargısı giderek değişmektedir.

Buna koşut olarak, alan deneyimi sırasında elde edilen verilerin antropoloğun o zaman diliminde kendisiyle birlikte alana taşıdığı 'kültürel dağarcık'dan soyutlanamayacağı söylenebilir. Şüphesiz bu durum araştırmacının kendisinde de aşına olmadığı bir yaşam tarzına girmekten kaynaklanan bölünmelere neden olacaktır. "Varlığınıza ilişkin iki öyküyü aynı anda bir defada yaşamak" (Geertz 1995) olarak somutlaştırılan bu durum, çoğu zaman nesnellik ve tarafsızlık adına gözardı edilmektedir. Oysa, düşünümsel (*reflexive*) yönelimlerin hem disipline hem de antropoloğun geçirdiği olgunlaşma törenine katkısı yadsınmaz. Son yıllarda gazetecilikte de, habere konu olanlarla alımlayıcıların da sürece dahil edilerek metinde yer aldığı, karşılıklı anlamının hedeflendiği diyalojik iletişimin amaçlandığı gözlenmektedir. Öz-düşünümselliğin¹² (*self-reflexivity*) yanında diyalojik yaklaşımlar, antropoloji ve gazetecilikte bir tartışma zemini bulan toplumsal eylem okuma yöntemi arayışlarının bir ürünüdür.

Alan deneyimleri sonucunda topluluğa katılıp yaşamının geri kalan kısmını 'orada' geçiren antropologlar olduğu gibi, yaşamının yarısından fazlasını kendi ülkesinde değil inceleme konusu edindiği alanda geçiren antropologlar da vardır; bu ikinciler gözönünde bulundurulduğunda, incelenen grubun üyelerine duygusal bir yakınlık duymak doğal karşılanacaktır. Benzer bir durum gazetecilik için de söz konusudur. Özellikle yabancı ülkelerde temsilcilik ya da muhabirlik yapanlarla (*correspondents*) antropologlar arasındaki benzeşim daha da belirginleşecektir. Ele aldıkları haber konusunu incelerken, gazetecilerin habere konu olan kişilerle duygudaşlık geliştirmeleri mümkündür. Buna koşut olarak ötekilerin duygularını anlayıp paylaşma çabası ile nesnellik çabası arasında ortaya çıkan gerilim, kendini yaşanan pratik ve kafalardaki ideal meslek tanımlarının neden olduğu kişilik bölünmesi şeklinde gösterebilmektedir.¹³

Her iki grup için de çetrefilli olan bu durum, sonuçta üretilen metine yansıtış/yansıtılış şekliyle ele alınan grup, topluluk ya da kültürle etkileşimin boyutları hakkında ipuçları sunar.

12 Öz-düşünüm (*self-reflexiveness*) bir sistemin kendine gönderme niteliği olarak tanımlanmaktadır (Mutlu 1998: 272). Etnografi yazınında, alan deneyimi hakkında araştırmacının deneyimlerinin metinde yer alması şeklinde kendini göstermektedir. Bu yaklaşımın etkisiyle, artık katılarak gözlem yerine, araştırmacının kendine göndermede bulunduğu katılımın gözlenmesi bir teknik olarak önerilmektedir (Tedlock 1991).

13 Tılıç'ın (1998: 361) Türk ve Yunan gazetecileri ele aldığı çalışmasında kullandığı ifadeleri bu açıdan dikkat çekici: "(...)Türk ve Yunan gazeteciler kafalarında geçmişten taşıdıkları mesleğin ideal tanımını, görevlerinin doğruyu söylemek olduğunu unutmuş değiller. Ancak yaşan pratik kafalardaki ideal duruma hiç uymadığından, ideal tanımlar ve ilkeler 'demode' sayılmaya başlanıyor. Gazetecinin mesleğine ilişkin kendi anlayışı ve gerçek durum arasındaki çelişki, kimilerinde depresyonlara yol açmakta ve bazılarının tanımlamasıyla gazeteciler 'şizofren yaratıklara' dönüşmektedirler."

II.2 Metnin Yazarı Olarak Anlam Ağına Takılmak

Kuşkusuz, haber metni ve alan araştırması sonucu ortaya konan metin farklı yapıp etmelerin sonucunda ortaya çıkan metinlerdir. Ancak uğraş, kültür iletişim ekseninde sürekli yeniden üretilen ve farklı görünüm alan ve çeşitlenip genişleyen anlam evrenlerinin anlamlandırılması ve yorumlanması ve metne yansıtılması olunca, bu iki çalışma alanı birbirine daha çok yaklaşmaktadır.

Bu yaklaşma, antropoloğun ve gazetecinin yazma ediminin belli açılardan belirlenmiş olduğu fikri ile desteklenebilir. Clifford'ın (1986: 6) etnografik yazma edimi için söyledikleri, her iki alana uyarlandığında aşağıdaki görünüm ortaya çıkmaktadır.

Etnografi /haber metni 6 açıdan belirlenmiştir.

Bağlamsal olarak çünkü, her bir etnografi/haber metni içinde bulunduğu toplumsal çevreden kaynaklanır.

Tarihsel olarak çünkü, zaman içinde ortaya çıkan bütün uzlaşma ve çatışmalar zamanla değişir.

Tür olarak çünkü, etnograf/haber metni, bir romandan ya da gezi notlarından ayırt edilebilir yazınsal tür özellikleri gösterir.

Retorik olarak çünkü, dil içindeki anlam oluşturan uzlaşımları kullandığı gibi, bu uzlaşımlar tarafından da kullanılır.

Kurumsal olarak çünkü, antropolog/gazeteci belirli gelenekler, disiplinler ve okullar için, onların içinde ve onlara karşı yazar.

Politik olarak çünkü, kültürel gerçeklikleri temsil yetkisi eşitsiz bir biçimde paylaşılır ve tartışılabilir.

Bu belirlenmişlik içerisinde her iki meslek erbabının yazma edimine daha dikkatli bakıldığında aşağıdaki görünüm ortaya çıkmaktadır.

II.2.1 Tarihin ve Bağlamın Belirlediği Metin

Antropolog ve gazetecinin uğraşlarının odağında yazma edimi yer alır. Yazmak hem alanda hem de sonrasında yapılan bir etkinliktir. Bu etkinliği kaydetme olarak tanımlayan Clifford (1990: 51) bu sürecin üç aşamada gerçekleştiğini ifade eder:

- 1.Gözlemcinin kendi gözlemlerini kaydetmesi (*inscription*)
- 2.Alanda gözlenen topluluğun üyelerinin gerçekleştirdiği bir faaliyet gözlemlenirken tutulan notların yazarak kaydedilmesi (*transcription*)
- 3.Haberci ya da topluluğun diğer elemanlarından alınan yanıtların kaydedilmesi.

Bu üç kaydetme biçimi aslında gazetecilerin haber toplama esnasında gerçekleştirdikleri kaydetme biçimi değil midir? Bir basın toplantısında ya da röportaj esnasında ko-

nuşulanların yazılarak kaydedilmesi ve bu notların daha sonra gazete ya da dergide yayınlanacak bir metin haline getirilmesi de bir kaydetme sürecini zorunlu kılmaktadır.

Kaydetme faaliyeti aslında antropolojinin temel sorunsallarından biridir. 19. yüzyılda coğrafi mekan ile tarihsel zaman, alanda karşılaşılan araştırmacı ile aynı şimdi de yaşayan yerli de uzak bir atanın eşdeğeri olarak betimlenmiştir. Onları kurmaca (*fictional*), zamansız bir şimdi de yaşarken betimlerken büyük ölçüde tarihten yalıtılmış bu zaman ‘etnografik şimdi’ olarak adlandırılır. Alandaki gözlemlerin ardından toplanan ve kaydedilen bilgi, daha sonra yazılarak metinleştirilir. Bilimsel bilgi bir paradigma içinde ilerler. Deneyim ve yorumlar ise ileriki bir tarihte yapılandırılır.

Alandaki gözlemleri kaydetme sürecinin ardından metnin yeniden kurulması, bir ölçüde de geçmişin, yaşanmış bir deneyimin metinleştirilmesidir.

Ancak geçmiş, fiziksel ve nesnel anlamında yeni bir yaşam olarak canlandırılmaz; yalnızca anımsanıp ona yeni bir varoluş kazandırabilir. Bu deneysel gözlem değil, düşüncede yeniden kurmadır. Bu ele alınan konuya dolaylı bir yaklaşımdır. Bu tamamıyla özgül, yeni bir andır. Bu simgeler dünyasındaki göstergelerin okunabilmesi gerekir (Cassirer 1980: 165).

Kültürel bağlam içinde konuşulan söylem ve toplumsal söylem geçici olarak var olur. Metinleştirme süreci ile anlam sabitlenmeye çalışılır. Yazı konuşulan söylemin dile getirilen içeriğini kaydeder. Kaydetme süreci sözün edimsel yönünü ya da performatif içeriğini metne katma konusunda sınırlılıklar taşır; çünkü, söz ediminde geçen sözcükler ile hangi bağlamlarda kullanıldıkları ve kullanım tarzlarının metne olduğu gibi taşınması hemen hemen olanaksızdır. Oysa yorum, edimsel unsurları açıkladığı ölçüde anlamın bütünü parçalarını birleştirebilir (Ricoeur 1981: 119). Her biri bir metne değil, tümceye benzeyen toplumsal olaylar hakkında gazeteci ya da antropoloğun yapacağı her türlü okuma ve yorum, o toplumsal olayın tamamını ve etkileşim içinde olduğu daha genel olaylar bütünü yansıtmada konusunda her zaman belli ölçüde sınırlılıklar taşıyacaktır.

Araştırmanın ya da haberin metinleştirilmesinin bir yorumlama ve anlama sürecini gerektirdiği düşünüldüğünde, sürece, gazetecinin antropoloğun öznelliğinin dahil olması kaçınılmaz olacaktır. Nitekim etnografik metinlerin “nasıl yazarlandırıldığı/yetkilenendirildiği (*author-ized*) sorununun öznellik hakkındaki kaygılardan” kaynakladığı düşünülmektedir (Geertz 1988: 10). Antropologlar, etnografik betimleme ile ilgili yöntem-bilimsel sorunların, bilginin kullanımı¹⁴ ile ilgili olduğunu düşünme eğilimindedir. Bu nedenle antropologlar, böylesi betimlemeleri yaparken karşılaştıkları bu güçlükleri, söylemin sorunsalı olmaktan çok, alan araştırmasının, dolayısıyla da bilimsel yöntemin sorunsalı olarak ele almışlardır.

14 Bir ölçüde bilginin kullanımı, ‘eşduyum’ (*empathy*) ve ‘kavrama’ gibi bilişsellik biçimlerinin meşrulaştırılması; diğer insanların düşünce ve duygularıyla ilgili içsel açıklamaların kanıtlanabilirliği; kültürün varlıksal durumunu içermektedir (Geertz 1988: 10).

Ne ki, yöneme ilişkin güçlüklerin kaynağını, biyografik deneyimlerden bilimsel metinler inşa etme çabası oluşturur. Biyografik deneyimlerden bilimsel etnografik metin üretme çabasındaki antropologların karşı karşıya kaldığı imza sorunu, yazar olduğunu belli etmeyen soğukkanlı doğabilimci ile yazarlığının bilincindeki romancı arası bir yaklaşımı gerekli kılar, ancak paradoksal bir biçimde üretilen metninde her ikisine de izin verilmez. Çünkü, her iki yazma stratejisi de araştırma yapılan topluluktaki insanlara nesne gibi davranıldığı ithamlarını getirir. Hiç şüphesiz çoğu antropolog yazdığı metinde bir yandan soğukkanlı bir bilgin, öte yandan da yaratıcılığını konuşturan yazar olmaya çalışır. Aynı anda hem ayrıntılı bir etnografik panoroma hem de serinkanlı bir değerlendirme olması beklenen metin oluşturma çabası bir meydan okuma gibidir (Geertz 1988: 10). Çünkü, hem olguları gördüğü gibi yansıtmak hem de değerlendirme yapmak öncelikli amaçtır; ama bunu aynı metinde tarafsız ve nesnel bir duruşla yapabilmek hemen hemen olanaksızdır.

Gazeteci ve antropologun ortak çalışma alanı simgesel biçimler ve bunların anlamlandırılması ile yorumlanmasıdır. Dolayısıyla ortak sorunsalları da temsil ve iletişimdir. Temsil ve iletişim sorunları ontoloji (bilginin nesnesini, varlığını soruşturan alan), epistemoloji (genel olarak bilgiyi soruşturan alan) ve bilimin (belli türden bilgilerin formel yapılması) temel sorularına bağlıdır. Bu açılardan bakıldığında üç bileşen çerçevesinde gazeteci ve antropoloğun toplumsal eylemin temsili sürecinde ürettikleri metinler değerlendirilebilir.

1. Antropoloğun /gazetecinin ürettiği metin
2. Metin üretilmesinde kullanılan verilerin kullanıldığı metin-dışı gönderge alanı (*extra-textual field of reference*)
3. Metnin oluşturulmasında hem deneysel hem teorik başka metinlerden derlenmiş ögelerin kullanıldığı metinlerarası gönderge alanı (*intertextual field of reference*)

Bu üç aşamanın içiçe geçtiği bir çabanın ürünü olan antropoloğun veya gazetecinin ürettiği metnin, bu metin-dışı alanı ayna gibi yansıtmaması değil, daha çok onu yeniden sunması, metin dışında, önceden varolmayan bir şeyi üretmesi amaçlanır. Bu üretim süreci kaçınılmaz bir biçimde metin-dışı dünyanın ayrıştırılmasıdır. Aslında gazeteci de antropolog da gözlem yaparken, veri toplarken bu metin-dışı dünyanın anlamlandırılması ile uğraşır. Aslında bu iki metnin buluşması, iki öznenin, iki yazarın-antropolog/gazeteci ile temsil edilenin, betimlenenin buluşmasıdır (Bakhtin 2001: 340). Bu buluşma, diğer metinlerle etkileşim halindedir ve metinlerarası bir düzlemde gerçekleşir.

Bu anlamda, antropoloğun / gazetecinin ürettiği metin benzersiz bir metin olacaktır ve metnin ürettiği anlam, yazılı metne yönelecek okurlar ile söz konusu antropoloğun/gazetecinin anlam evrenlerinin sınırında gerçekleşecektir. Okurun yazılı bu metni yorumlaması edebi ya da tarihi bir metni yorumlamasından daha farklı olacaktır. Antropo-

log ya da gazetecinin inşa ettiği bu metinlerde temsil edilenler yaşamaktadır ve çeşitli platformlarda yorumlanmış bu metne itirazlarını dile getirebilirler.

Bir başka deyişle, hem gazeteci hem antropolog yorum gerektiren anlamlı yapılarla yani simgesel biçimlerle (eylemler, sözler, metinler) ilgilenir. Antropologlar ve gazeteciler tarafından formel ve nesnel çözümlenmeler tercih edilse bile, bunlar kısmi açıklamalar olacaktır. Çünkü simgesel biçimler olan toplumsal olgular ciddi anlama ve yorumlama sorunlarını da beraberinde getirmektedirler. Bu sorunların temel kaynağı kuşkusuz antropolog için araştırma nesnesinin, gazeteci için haber nesnesinin kendi içinde bulunduğu tarihsel ve kültürel bağlamda zaten önceden yorumlanmış olmalarıdır. “Toplumsal tarihsel dünya yalnızca gözlemlenecek bir nesne alanı değildir; yalnızca günlük yaşamın rutin döngüsünde kendilerini ve ötekileri anlama, eylemleri, sözel ifadeleri ve çevrelerinde olan biteni yorumlama ile uğraşan öznelerin oluşturduğu bir özne alanıdır” (Thomson 1992: 274-275). Anlama süreci ne tek başına gazetecinin, ne de antropoloğun özelleştiği ya da tekeline aldığı bir işlemdir; anlama, insan olmanın temel niteliğidir çünkü, anlama zaten insanların her zaman yaptığı bir şeydir. Her iki meslek grubun işe koştuğu uzmanlaşmış anlama işlemleri, günlük yaşamdaki anlamının önceden kurulu temelleri üzerine inşa edilir. Simgesel bir biçimi ele aldığı anda hem antropolog hem gazeteci, kendisi de yorum olabilecek bir nesneyi yorumlamaktadır ya da simgesel bir biçimin parçası olduğu nesne alanını oluşturan öznelerin yorumladığı bir yorumu nesne olarak ele almaktadır.

Bu süreçte her iki meslek erbabının, tarihsel süreklilik içinde simgelerin içinde buldukları kültürel bağlama bağlı olarak sürekli değişikliklerine ama “simgesel etkinliğin hep aynı kaldığı”na (Cassirer 1980: 76) ilişkin bir farkındalık geliştirmeleri beklenir.

II.2.2 Retorik ve Yazımsal Türün Belirlediği Metin

Haber ve araştırma metni toplumsal olaylar üzerine yapılabilecek olası yorumların seçilmesi ile oluşur. Bu seçme antropoloğun ya da habercinin anlama ufkundan bağımsız değildir. Bu ufkun sınırları, yukarıda dile getirilmiş altı açıdan sınırlanmışsa da hem gazetecilerin hem de antropologların bir ölçüde bütünleştikleri kimlik kategorisi yazarlıktır. Bu iki etkinliği icra edenlerin doğrudan ilişkilendirildikleri aşağıdaki sözcüklerin bunun bir ifadesi sayılabilir.

Gazeteci ⇨ muharrir, muhabir, *journalist*

Antropolog ⇨ yazar, *novelists mangué*

Kuşkusuz bu özdeşlik ve onunla ilgili tanımlamalar hem antropologların hem de gazetecilerin bir ölçüde ‘sözde yazar’ olmaları sonucunu doğurmuştur. Çünkü, retorik ve

tür olarak sınırları belirlenmiş bir alanda yazma edimini icra etmektedirler. Antropologlar için uygun görülen *novelists mangué* (sahte romancı) tanımlaması özellikle anlamlıdır. Geertz'in 'kısırlık' olarak somutlaştırdığı bu durumun bir nedeni de reddedilen ama örtük olarak antropolog kimliğinde varlığını sürdüren bu özdeşliktir.¹⁵

Haber ve bilim dili arasındaki benzerliği vurgulayan İnal (1996: 24), “öznelliğin açığa çıkmadığı birinci tekil şahsa dayanmayan mesafeli bir dil kullanımının “her iki çalışma alanı için ortak olduğunu” ve “evrensel uzlaşımaya dayalı bir dil” kullandıklarını ifade etmektedir. Bir röportajı, bir belgeseli, bir yorumu ya da bir haber metnini, etnografi metnini bir başka yazın türünden kolaylıkla ayırt etmek mümkündür. Bu durumda antropologların da gazetecilerin de kendilerine özgül yazımsal tür(ler) (*genre*) oluşturdukları söylenebilir.

Anlatı (*narrative*) bir tür olarak hikaye biçiminde yapılandırılmıştır. Çatışma ve uzlaşmaların eşlik ettiği açılış ve kapanışı olan bir olay örgüsü taşır, ardarda gelen olaylar arasında bir neden sonuç ilişkisi varsayılır. Daha geniş bir tanımla anlatı, bir kültürde geçerli ve tahmin edilebilir olan ve geniş ölçüde dolaşımda olan hikayeler olarak da anlaşılabilir. İdeolojik içerimleri nedeniyle tek tek bireylerin yaşamındaki olayların geçerli kılınmasını sağladıkları gibi gündelik yaşamın yorumlanması ve yapılandırılmasında da kullanılırlar.

Günlük bir olayın ya da yerlinin gündelik pratiğinin anlatı biçiminde sunulması, yüklem seçimini gerektirir. Güncel bir olayın anlatılması bile belli bir zamansal uzaklığa neden olur. Bu olay metin haline getirildiğinde zamansal uzaklık daha da belirginleşecektir. Kullanılacak olan yüklemelerin seçimi ise gazeteci ya da antropoloğun kültürel ufku-na bağlı olarak değişecektir.

Anlatılar, farklı farklı anlam evrenleri içinde oluşan metinleri organize etmemizi ve bu yolla anlamamızı sağlayan iletişim pratikleridir. Bir röportaj yapmak, gazetede bir makale yazmak, alandaki notları değerlendirip etnografi metni oluşturmak; bunların tümü bir amaç ve durumla ilişkilendirilebilir. Bir kültürün ‘okur yazarı olmak’ belirli toplumsal bağlamlara uygun yapılandırılmış, zaman zaman ayin haline getirilmiş kurallar bütününe okumak ve anlamlandırdıktan sonra önceden belirlenmiş bir anlatım yapısına ve olmazsa olmaz unsurlardan oluşan bir formata sahip yazılar haline getirmektir. Dolayısıyla, gazetecilik ve antropolojinin profesyonel uzlaşımaya dayalı yazım ilkelerinin görünür kılındığı en belirgin tür anlatıdır.¹⁶

15 Geertz’e göre (1988: 8), kendisini yalnızca bilim kategorisinde görmek isteyen ve yazın ile akrabalığını sürekli reddeden antropoloji “sürekli dayısından, yani attan söz eden ama babası eşekten hiç bahsetmeyen katır” gibidir.

16 İnal (1996: 25) haber metinleri ve haberin alımlanma süreçlerine yönelik gerçekleştirilen nitel çözümlerinin haberin diğer medya türleri içerisinde özgün bir yere ve anlatı yapısına sahip olduğu yönünde bulgular dile getiriyorsa da, metin/alımlama ilişkisini tanımlamaya yetecek kadar çalışma olmadığı konusunda bizi uyarmaktadır.

Alan deneyimi 19. yüzyılın pozitivist ikliminden etkilenerek, nesnellik ve tarafsızlıkla donatılmış bir antropolog varsayar. Antropoloğun incelemeye gittiği topluluktaki gerçekliği nesnel ve tarafsız bir biçimde, ayrıca en doğru şekilde aktarması gerektiği varsayımı, geleneksel antropoloji de yaygın bir kanı olmuştur. Gerçek (!) antropoloğun görevi “oralara gitmek, insanların yaşam biçimleri hakkındaki bilgilerle geri dönüp, bu bilgiyi mesleki cemaatin saptadığı kurallara uygun, pratik bir bilgi haline getirmek”tir (Geertz 1988: 1). Bu tasarım, uzak diyarlara, uzak kültürleri araştırmaya giden kaşif antropolog imgesi ile bir arada düşünüldüğünde kültürlerüstü bir otoriteye sahip mitsel bir antropolog imgesi ortaya çıkar. Ancak araştırmak üzere gittiği topluluğun uzmanı olan romantik kaşif-etnolog imgesi, kendi içinde o topluluğu en iyi bilen otorite imgesini de barındırmaktadır. Ne ki, aynı topluluk üzerinde yapılan araştırmanın yinelenememesi ve etnografik ‘şimdi’nin belirlenemezliği alan araştırması ve betimsel monografilerde aktarılanların doğruluğuna yönelik şüphelerin doğmasına (Bennet 1998: 954) ve yazar antropolog imgesini çözümlenmektedir. Ayrıca antropoloğun o topluluk adına konuşma ve topluluğu temsil yetkisinin sorgulanması da bu imgenin silikleşmesine neden olmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, kültürel simgelerin anlamlandırılmasında kendi ülkesinde çalışan antropolog ile gazeteci daha ayrıcalıklı sayılabilirler çünkü, kendi kültürlerinin kodlarını çözen uzlaşmaların daha çok farkında olabilirler. Fakat birbirine yaklaşan ve uzaklaşan çok sayıda göstergeden oluşan karmaşık bir bütün olan kültürün içerdiği çok katlı söylem geleneklerini, alt kültürleri ve *ideolect*lerini bilmek ve bunları metne yansıtabilmek için yalnızca o kültürün bir üyesi olmak yetmeyebilir.

Etnografik metninde bir başka araştırmacıya ya da haberciye atıfta bulunmak metne başkasının, bir habercinin ya da haber kaynağının sesini katmak o metni çoksesleştirmenin de ötesinde ona metinlerarası bir özellik te katmaktadır. Öte yandan, gazeteci kaynak kişiden, antropolog da habercisinden aldıkları bilgilerin yardımıyla metinlerini oluştururlar. Bu durum anlamlandırma sürecindeki dolayımı daha belirgin hale getirirse de, haber kaynağı ya da haberci söyledikleri tırnak işareti ile kapatılarak metnin dışına çıkarılsa da, sınırlı ölçüde bir metinlerarasılığın gerçekleştiği söylenebilir.

Ricouer’e göre (1990: 31) toplumsal eylem açık yapıttır; yorumlama ve yeniden yorumlama döngüsü içinde toplumsal eylemin anlamı yeni göndermelere ve bağıntılara açıktır. Bu durumda akla bir başka soru gelmektedir. Toplumsal pratikleri ele alan haber metinleri ve etnografi metinleri açık metinler midir?

Metinlerarası özelliklerin oluştuğu benzeşme, haberi kapalı bir metin olmaktan kısmen uzaklaştırırken, profesyonel kodlara ve örgütlü üretim pratiklerine dayanıyor olması haber metinlerini hala kısmen kapalı metinler olarak nitelememizi olanaklı kılmaktadır. Haber metinlerarası okumaya olanak veren “açık bir metin midir?” yoksa metin yapısı öne çıkan ve inanırlılık kazanan egemen söylemlerin kurduğu “kapalı bir metin midir?” (İnal 1996:25).

Metin cümlelerden oluşan bir bütünün yapılaşmış hali ise, yorumlama da bu yapılaşmış bütünü açıklama, izah etme çabasıdır. Cümlelerin bir araya getirilmesinde her bir cümle, diğerleriyle ilişkisindeki önemi ve bütüne uygunluğu açısından değerlendirilecektir. Metnin yorumlanması tam ve mükemmel olamaz. Metin çeşitli okumalara ve çeşitli kurmalara açıktır, bu nedenle de çokseslidir. Yorumlama her zaman özgün metinden uzaklaşmadır. Gazeteci veya antropoloğun yorumu diğer yorumlarla nitelik açısından rekabet edebilir ama hiçbir yorum nihai değildir. Yorum zorunlu olarak eksiktir; çünkü, metnin parçaları arasından yapılan seçim ve düzene koyma gazeteci ya da antropoloğun anlam ufkundan bağımsız değildir. Bu anlam ufku, antropoloğun ya da gazetecinin kültürel haritaları tarafından belirlendiği ölçüde, yorumlar birbiriyle benzeşebilir. Bu durum yorumların sayısında da bir sınırlılığı beraberinde getirecektir.

Gündelik yaşamdaki konuşmalar ya da gözlemlenen toplumsal olaylar, ortaya çıktıkları duruma belirgin bir biçimde gönderme yaparlar. Gönderge, muhataplar için ortak bir gerçekliğe işaret edebilme yeteneği ile belirlenir. Haberin gerçek göndermeleri vardır. Nesnesine uygun olan bir haberin bu göndergelere dayanması beklenir. Ancak haber metni zorunlu olarak gerçek olgudan ayrılır. Olayı okuyucusuna yeniden sunar. Haberi okumakla okuyucu gerçek olayın geçtiği bağlamı ve durumun karmaşıklığını deneyimleyemez. Oluşturulan metin, gerçek olayların oluşturduğu mevcut karmaşıklık içinden yapılan bir seçmenin ürünüdür ve oluşturanın inançları ve değerlerinin ördüğü bir süzgeçten geçerler. Okuyucu için olaylar metinde sabitlenmiş anlamlar olarak varlık kazanır. Bu anlamlar, haberin yapılandırılması ve okuyucunun kendi yorumlama edimi aracılığıyla başka metinlerle ve anlamlarla bağlantılı olacaktır. Okurun metni anlamlandırması bu ilişkisellik çerçevesinde gerçekleşecektir.

Antropoloğun araştırma nesnesine bakışında nesnelliğe ulaştığını en iyi görebileceğimiz ürünün, etnografi metinleri olduğu varsayılır. Ancak geleneksel etnografi metinlerinde nesnellikten anlaşılan etnografin metinlere girmemesi gerektiği varsayımı olmuştur; bu nedenle de olaylar üçüncü tekil şahsın tanıklığından anlatılırdı. Bunu imza sorunu olarak kavramsallaştıran Geertz (1988: 9), metin içerisinde yazarın varlığının tespit edilmesinin başından beri etnografiyi huzursuz ettiğinin çünkü, sorunun anlatsallıkla ilgili olmaktan çok bilgikuramsal olarak değerlendirildiğinin altını çizer. “Sorum sürekli dürüstçe anlatılmış dürüst bir anlatıya en iyi nasıl ulaşılabilir sorunundan çok, olguları nesnellikle renklendirirken, öznel fikirler nasıl önlenebilir” biçiminde algılanmıştır (Geertz 1988: 9). Dolayısıyla öznellik ve nesnellik karşıtlığı görünüşte olanla, gerçekte olan zıtlığının oluşmasına neden olmuştur. Yorumcu geleneğin yazar-yüklü metinleri ile etnografik yatırımın kendine özgü doğasından kaynaklanan yazarın dışarıda bırakıldığı metinler arasındaki çatışma, nesnelere ya da olayları başkasının bakış açısından görmekle, onları olduğu gibi görmek arasındaki ikilikten kaynaklanmaktadır (Ge-

ertz 1988: 9).

Antropolojinin serüvenine benzer bir biçimde gazetecilik, 19. yüzyılla birlikte öznel haber vermek yerine nesnel olarak haber vermek ilkesini benimsemiştir. Bu ilkeye dayalı gazetecilik anlayışı, haberin taraf tutmadan, dengeli bir biçimde verilmesini içermektedir. ABD’de 19. yüzyılın başında günlük kullanıma giren nesnel haber verme anlayışı haberler ve fikirler arasında denge sağlanması gerektiği görüşüne dayanmaktadır. Bu nedenle haberlerin yanında fikirlere ve yorumlara yer veren bölümler (*editorial*) oluşturulmuştur. Habere ayrılan bölümler olguları değerlendirirken, bu bölümler de konuya ilişkin görüşleri ve yorumları yansıtmıştır. Nesnel haber verme normlarının toplumun değerlerinden bağımsız olması gerektiği fikri, gazetecilikteki nesnellik idealini doğurmuştur. Ancak 20. yüzyılın başlarındaki bu yaklaşım bir mit olmaktan öteye geçememiştir.

Gazetecinin ya da antropoloğun nesnellığe ulaşabilmeleri için bir eylem biçimindeki olayın haber olarak aktarılmasından önce bozulamayacak biçimde yorumlanmış olması gerekir (Edgar 1992: 151). Oysa gazetecinin gerçekliği yorumlarken içerisinde yer aldığı kültürün, toplumun, mesleki cemaatin kurallarıyla çerçevesiyle özgül bir gazetecilik ufku olduğu söylenebilir. Gazetecinin ufkunu haber değeri, habere değer bulduğu olayı seçmesine neden olan birikim ve becerisi, gerçekliği algılama becerisi ve sezgi gücü de belirleyecektir. Bu açıdan bakıldığında antropoloğun ufkunun da benzer unsurlarla belirlendiği söylenebilir.

II.2.3. Kurumun ve Siyasetin Belirlediği Metin

Metin yazmak, kurgulamak bir yaratıcılık işidir. Yaratıcı düşünmeyi gerektirir. Ancak *poetics politics*den ayrılamaz. Metinle ilgili pratiklere, metnin ardında yatan güç içerimleri, direnme ve metnin yazıldığı kurumdaki kurumiçi gerilimler eşlik eder. Öteki kültürler hakkında sistematik bilgi sağlamak hem antropolog hem de gazetecinin -özellikle yurtdışında temsilcilik ya da muhabirlik yapan gazetecilerin- ilgisini oluşturur.

Gazeteci serbest piyasanın koşullarına ve işleyişine bütünüyle bağımlıdır. Her iki grubun üyeleri arasında egemen söylemin yeniden üretimine gönüllü katkısı olanlar bulunabilir. Ancak günümüz koşullarında gazeteci ve antropoloğun mesleğini icra ederken, buldukları cemaatin kurallarından kendilerini soyutlayamadıkları rahatlıkla söylenebilir. Bu durum gazetecilikte editoryal bağımsızlığı güçleştirirken, antropolojide bilimsel camianın söylemlerine aykırı davranmanın güçleşmesini beraberinde getirir.

Haber üretimi, haber izlemek, seçmek, araştırmak, düzeltmek (ayıklamak), yazmak (biçimlendirmek, kurgulamak) ve de yayımlamak gibi bir dizi eylemden oluşur. Haber

üretimini herhangi bir aşamasında bulunan kişi o habere “kendi kültürel” dağarcığı’ni aktarır. Gazetecinin aldığı bir karar, yaptığı bir değerlendirme bir dizi değerden oluşur. Her bir değer, habercinin habere bakış açısının ve yaklaşım biçiminin belirlenmesinde aktif rol oynar ve çevrenin getirdiği, bilinci etkileyen toplumsal faktörler de gazeteciyi belli yargı ve seçişlere yöneltir. Bu tercihler gazetecinin günlük pratiği, ideolojisi ile sektörün ekonomi politikasıyla de yakından ilişkilidir.

Dolayısıyla, antropoloğun “dünyanın bir ucunda, çılgın kalabalıktan uzak yalnız araştırmacı” şeklindeki temsili ya da gazetecinin daha önce kimsenin bilmediği bir konuyu haberleştirebilmesi neredeyse olanaksızdır. Bunun nedeni “ne ‘yabanlar’ hakkındaki düşüncelerimizin değişmesi ne de uygarlığımızın bize sağladığı güvenli ortamdan artık o kadar emin olmayışımız” değil “artık dünya ölçeğinde ‘izole olmak’ ya da böyle kalabilmenin olanaksız olmasıdır” (Geertz 1995: 65). İletişim teknolojilerinin artan ivmeli gelişimi ve sermayenin küreselleşmesi karşısında ne ‘ilkel’ kültürleri araştırma nesnesi kabul eden antropoloğun konumu ne de eşitsizlikleri gün yüzüne çıkaran gazetecinin konumu artık eskisi gibi kalamaz. İkinci Dünya Savaşı’ni izleyen yıllarda, ‘yaban’ı araştırma peşindeki antropologların *periferideki* ülkelere gitmeyi tercih etmeleri, araştırma nesnesi ve bu nesneyi ele alış tarzlarını değiştirmiştir. Artık antropoloğun, sabit, dondurulmuş, monolitik ya da birleşik (*unified*) bir ‘ben’den çok, yaşadığı devrin, çalıştığı disipline ait duruşun, yaşamsal durumun bir ürünü olduğu ve bu tarihsel ve toplumsal etmenlerin bilimsel araştırma üretimini doğrudan etkilediği bu alanda faaliyet gösteren hemen herkesin kabul ettiği bir görüş halini almıştır.

Bu zeminde, dünya ölçeğinde tahakkümlerle savaştan antropolog ve gazeteci miti de günümüzde giderek belirsizleşmektedir. Antropolog da küresel olaylardan kendini soyutlayamamaktadır çünkü, alanda olan biteni bu sürecin dışında tutmak giderek güçleşmektedir. Ne antropolog ne de gazeteci kendini dünya siyaseti bağlamından soyutlayamaz: “Kendinizi kozmopolitan kaygılardan soyutlamak ve ilgilerinizi yorumcu içeriklerle denetim altında tutmak isteyebilirsiniz. Fakat kaygılar peşinizi bırakmaz ve içerikler patlayarak dağılır” (Geertz 1995: 95).

Sürekli değişen ve hakikatleri içkin bir biçimde tamamlanmamış olan kültürel pratiklerle uğraştan antropolog ve gazetecinin uğraşının ‘ne’liğine ilişkin bir kararverilemezlik durumu mevcuttur. Antropolojide mesleğin ‘ne’liğine ilişkin bir kesinsizlik olduğu fikri (Rabinow ve Sullivan 1990: 2)” yukarıda sözü edilen *praksis*, *poiesis* ve *theoria* sacayağının sürekli yenilenen bir oluş olduğu gerekçesi ile desteklenebilir. Bu süreçte hem gazeteci hem de antropoloğun, ötekinin temsilinin bir aracı olan metinleri kaçınılmaz olarak bu durumu yansıtmaktadır.

Bir başka ifadeyle, gazeteci de, antropolog da yazar olarak tanımlanmışlardır tanımlanmasına ama neyi nasıl yazdıklarına ilişkin belirlenmiş, tanınan, uzlaşılan bir yapıp et-

meler düzgüsü oluşmamıştır. Gazeteciler için özellikle okullarda haber teknikleri ve metin yazarlığına ilişkin bir dizi kurallar belirlenmiş olsa da, haber, röportaj, söyleşi, demeç, bildiri, yorum gibi sonunda metin olacak etkinlikler gazetecinin niteliklerinden bağımsız olamaz. 5N-1K Kuralı [Kim, nerede, ne zaman, nasıl, neden, nereden -(kaynak)] sorularına metinde bulunacak yanıtlar, haberin gerçeği yansıtmasını garantilemekten uzaktır. Tıpkı iyi bir haberde olması gereken özellikler konusunda uzlaşamadığı gibi antropoloji camiasında da iyi bir kültürel açıklamanın ne olması gerektiği konusunda uzlaşma sağlanamamaktadır.

III. Sonuç Yerine

Yukarıda bir ölçüde tanımlanan metin inşa etme sürecinde, bir yorumun yorumunu sunan gazetecinin/antropoloğun inceleme alanının bir özne alanı olduğunu hatırlanması ve bu özne-nesne alanını oluşturan nesnelere de tıpkı gazeteci ve antropolog gibi, anlama, düşünme ve bunların oluşturduğu eyleme yeteneğindeki özneler olduğunun sürekli akılda tutulmasının, her iki grubun etik değerlerinin ve eylemelerinin temellendirilmesinde bir başlangıç noktası olması gerekli gibi görünmektedir.

“Yabancı bir kültürü daha iyi anlamak için kendi kültürünü unutup bu yabancı kültürün içine girmek, dünyaya onun gözleriyle bakmak” gerektiği yolunda çok güçlü ama tek taraflı, bu yüzden de güvenilmez bir düşünce var. Elbette yabancı bir kültürün belli bir anlamda içine girmek, dünyaya onun gözleriyle bakmak olanağına kavuşmak onu anlama sürecinin gerekli bir parçasıdır; ama söz konusu anlayışın tek boyutu olsaydı, bu anlayış yalnızca bir kopyalamadan ibaret olur, yeni ya da zenginleştirici bir şey barındırmazdı. Yaratıcı anlama kendinden, zaman içindeki kendi yerinden, kendi kültüründen feragat etmez ve hiçbir şeyi unutmaz. Anlamak için anlayan kişinin yaratıcı anlayışının nesnesinin dışında konumlanmış olması son derece önemlidir. Çünkü, insan kendi dış görünümünü bile görüp bir bütün olarak anlayamaz; hiçbir ayna ya da fotoğraf ona bu konuda yardımcı olamaz. Gerçek dış görünümümüz yalnızca başkaları tarafından görülüp anlaşılabilir çünkü, onlar mekan içinde bizim dışımızda konumlanmış ve onlar başkalarıdır (ötekilerdir) (Bakhtin 1986: 6-7’den akt. İrzık 2000: 8).

Etkileşim karşılıklı anlama olanağı içeriyorsa gazeteci/antropolog karşılaştıkları ötekinin suretinde kendilerini tanımlama olanağı bulmuşken, öteki kültürlerin de kendilerini anlamalarına olanak tanımamışlar mıdır?

Hem gazeteci hem antropoloğun Geertz’in metaforundaki gibi düştükleri simgesel anlam ağında kendi ağlarını örerken –metin üretme süreci– inceledikleri toplumun anlam ağında takıldıklarında ortaya çıkan etkileşimde etik bir ortak payda yaratılabilir. Bakhtin tarafından önerilen *polyphony* ve *heteroglossia* kavramları da bu amaç için işe yarar gibidir. Giderek merkezleşen modern toplumlarda hem gazetecinin hem de ant-

ropolojinin mesleki kimliklerin kuruluşunda tek bir ‘ben’den (*self*) söz edebilmek mümkün görünmüyor. Burada Bahktin’in “birbiriyle söyleşim içinde var olan etik seslerin bir korosu olarak ‘ben’” yordamı, her iki etkinlik alanındaki yapıp etmeler için başlangıç noktası olabilir mi? Gündelik söylemin yoğun bir biçimde katmanlaştığı ve sıklıkla çelişen bir doğasının olduğu düşünüldüğünde haber ya da veri toplayan bireyin çoksesli bir duyarlılık (*polyphonic sensitivity*) geliştirmesi kaçınılmaz hale gelmektedir.

Simgesel göstergelerin okunup yazılmasını iş edinmek, “ötekini anlamaya çalışma ve açık uçlu bir söyleşiye katılma konusundaki istenç ve hazır bulunuşluğu gösterir” (Benhabib 1999: 28). Gazetecilerin ve antropologların bu farkındalığı geliştirerek ötekini anlama çabasına girişmesi için ötekini ‘genelleştirilmiş ötekiler’ olarak değil, ‘somut öteki’ olarak görmeleri bu çoksesli duyarlılığın başlangıç noktası olabilir çünkü, ‘somut öteki’ kavramı her bireyi, “belli bir yaşam tarihi eğilim ve donanımın yanı sıra ihtiyaçları ve sınırlılıkları olan ‘emsalsiz bir birey olarak’ görmemizi tembihler” (Benhabib 1999: 29). Ancak bu ‘emsalsiz birey’in birbirinin üstüne binen ahlaki projelerin mevki haline geldiğinin ve farklı ahlaki dillerin izlerini taşıdığına da gözardı edilmemesi gerekir. Hem gazetecinin hem de antropologun içinde bulunduğu etkinlik alanı, küresel anlamdaki ekonomi politiktan ayrı çözüm önerileri ve değerler ile buna bağlı eyleme pratiklerinin önerilmesini önlemektedir. Bu açıdan, çokkatmanlı söylemlerin ve çatışmaların zenginliğinde yaşamaya ilişkin bir hazırbulunuşluk, her iki meslek erbabının inceledikleri ya da yaşadıkları kültürün simgelerini anlamlandırma ve metinleştirmede bir kolaylık sağlayabilir diye düşünüyorum. Kanımca bu diyalojik duruş, ‘oluşum halindeki oluş’ biçiminde tanımlanabilecek her iki uğraşın sürekli kendini yenilemesine bir ölçüde katkıda bulunacaktır.

Sonuç olarak, buradaki değerlendirmelerle her iki alanın metin oluşturma aşamasında mevcut ortak yanlarını ortaya koymaya çalıştım. Diğer bir deyişle, aslında bu yazı, aynı ‘yolun yolcusu’ gazeteci ve antropologun çıktığı yolculukta tesadüfen karşılaştığında nasıl söyleşebileceklerinin tasavvurundan başka bir şey değildir. Bu karşılaşma, beraberinde her iki çalışma alanının karşılıklı bir çoksesli farkındalık geliştirmesi gerektiği fikrini de getiriyor. Bu farkındalığın çoksesli duyarlılık taşıması hem kendisini, hem yaşayan söylemlerin üreticisi ötekini anlama çabasındaki gazeteci ve antropologun pratiklerine, amaçlarına ve değerlerine bir zenginlik katacaktır.

KAYNAKÇA

- BAKHTIN, Mikhail, 1994, *The Dialogic Imagination, Four Essays*, (ed. Michael Holquist, trans. by Carl Emerson and Michael Holquist, Austin, University of Texas Press.
- BAKHTIN, Mikhail, 2001, Dilbilim, filoloji ve beşeri bilimlerde metin sorunu: Bir Felsefi Analiz Deneyi *Karnavaldan Romana, Edebiyat teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar*, der. Sibel Irzık; Çev. Cem Soydemir, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

- BENNET, John, 1998, "Classical Anthropology", *American Anthropologist*, (C 4) :951-956.
- BENHABIB, Şeyla, 1999, *Modernizm, Evrensellik ve Birey*, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrintı Yayınları.
- CASSIRER, Ernst, 1980, *İnsan Üstüne Bir Deneme*, Çev. Necla Arat, İstanbul, Remzi Kitapevi.
- CLIFFORD, James, 1986, "Introduction, Partial Truths", *Writing Culture: The Poetics and Politics of Anthropology*, ed. James Clifford & George Marcus, Berkeley, University Of California Press.
- CLIFFORD, James, 1990, "Notes on Fieldnotes", *Fieldnotes, the Making of Anthropology*, ed. R. Sanjek, USA, Cornell University Press.
- EDGAR, Andrew. 1992. Objectivity, Bias and Truth (in Ethical Issues In Journalism and the Media (Ed. Andrew Belsey & Ruth Chadwick. London. Routledge.
- GEERTZ, Clifford, 1973, *Interpretations of Cultures*, USA, Basic Books, Inc, USA, Polity Press.
- GEERTZ, Clifford, 1988, *Works and Lives*, USA, Polity Press.
- GEERTZ, Clifford, 1995, *After the Fact*, USA, Harvard University Press.
- İNAL, Ayşe, 1996, *Haberi Okumak*, İstanbul, Temuçin Yayınları.
- MUTLU, Erol 1998 *İletişim Sözlüğü*, Ankara, Bilim ve Sanat (Ark) Yayınları.
- RAPPAPORT, 1993 "A distinguished Lecture in Anthropology, the anthropology of trouble", *American Anthropologist*, XCV 2 :295-303.
- RABINOW & SULLIVAN, 1990 "Yorumcu Eğilim: Bir Yaklaşımın Doğuşu", *Toplumbilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*, (Çev. Taha Parla) İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları.
- RICOUER, Paul, 1981, *Hermeneutics and Human Sciences* (trans. J.B. Thomson) Cambridge, Cambridge University Press.
- RICOUER, Paul, 1990, Anlamalı Eylemi Metin Gibi Görmek, *Toplumbilimlerinde Yorumcu Yaklaşım* (Çev. Taha Parla), İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları.
- TEDLOCK, 1991, "From Participant Observation and to the Observation of the Participant, The Emergence in Narrative Anthropology", *Journal of Anthropological research*, XLVII 1, 69-74.
- TILIÇ, Doğan, 1998, *Utanyorum ama Gazeteciyim*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- THOMPSON, John B, 1992, *Ideology and Modern Culture, Critical Social Theory in the Era of Mass Communication*, Cambridge, Polity Press.
- SCHLAPP Herman, 2000, *Gazeteciliğe Giriş*, Çev. Işık Aygün, Ankara, Konrad Adenauer Vakfı Yayınları.
- WENGLE, J.1989, *Ethnographers in the Field, Psychology of the Research*, USA, The University of Alabama State.